

'immers niet op stond'. Op zo'n moment moet de monumentenzorger zich beheersen om niet op zijn beurt ogenblikkelijk Machiavelli op te slaan. Hij weet dan dat hij na lang praten misschien nog een gevoelige snaar kan raken, maar dat hij pas echt sterk staat wanneer hij een brede schaar lokale medestanders mobiliseert.

Erfgoedplanning

Maar met machtspolitiek of met wetten alleen is het bodemarchief op de lange duur evenwel niet van de ondergang te redden. Wanneer overheden - om over particulieren maar te zwijgen - zich in de verste verte niet medeverantwoordelijk voelen voor ons gezamenlijke erfgoed, is de monumentenzorg nagenoeg vleugellam en het bodemarchief, zeker dat buiten de monumenten, vogelvrij. Het is ter redding van de archeologische schatten een eerste vereiste dat de betrok-

kenen ervan overtuigd raken dat het bodemarchief van publiekelijk belang is en niet een zaak van archeologen alleen.

De tijden zijn veranderd. Het is niet langer traditie om oud landschap te koesteren. Het lijkt eerder mode het zo snel mogelijk uit zicht te krijgen. Daarom dienen de monumentenzorgers andere, sociale en economische argumenten te ontwikkelen, waarmee de oneffenheden van vroeger bewaard kunnen blijven. Zelf heb ik dat getracht aan de hand van het begrip 'erfgoedplanning'. Dit van anderen geleende begrip, dat gebaseerd is op de stelling dat kennis en conservatie van lokale historie en archeologie goed zijn voor welzijn en inkomen van de bevolking. Misschien is de archeologie gewapend met deze argumentatie en met het simpele gegeven dat velen archeologie 'gewoon hartstikke leuk vinden', in staat om iets van haar eigen

archief terug te veroveren.

Ik ben het met de samenstellers van de Monumentenkaart eens dat dit stapsgewijs moet, maar ook met Bos dat (bepaalde) terpzolen niet verloren mogen gaan. In beide visies is het verstandig de belangrijkste onbeschermde terpzolen samen met de dorpsterpen zo snel mogelijk op de Monumentenkaart te zetten. Wellicht nog niet als monument, maar bijvoorbeeld als terreinen met een archeologische potentie. Op deze wijze blijft de kaart als actieplan opnieuw en langer actueel. Bovendien wordt zo voorkomen dat verstoorders kunnen zeggen dat ze het niet geweten hebben. Hopelijk kunnen we met dit compromis gezamenlijk de boer op.

Gilles J. de Langen

Scheidend museumdirecteur Rik Vos:

Friese collectie uniek in Nederland

Met ingang van 1 november 1996 is drs. Rik Vos, daartoe uitgenodigd, benoemd tot directeur van hetgeen voorlopig het NICB (Nederlands Instituut voor Cultuurbehoud) wordt genoemd. Ruim zes en een half jaar heeft hij de scepter gezwaaid over het Fries Museum. Een bewogen periode in de geschiedenis van 's lands grootste provinciale museum, met als hoogtepunt uiteraard de materiële en organisatorische integratie van het Verzetsmuseum en de Kanselarij in het Fries Museum. Daarnaast speelden niet minder belangrijke zaken als de verzelfstandiging en wel of niet een luchtbrug over de Turfmarkt. Een groot aantal zaken is tot stand gebracht, een aantal andere moet nog worden gerealiseerd. *Fryslân* vroeg naar de ervaringen en visies van een scheidend museumdirecteur.

Toen Vos in mei 1990 naar Leeuwarden kwam trof hij daar in zijn eigen woorden 'een gigantische oudheidkamer' aan, overigens wel in combinatie met een aantal op zich goede modernisering uit de jaren zeventig. Het museum bezat een ongelooflijk grote collectie met overvolle depots, heel veel mooie en unieke zaken, maar, aldus Vos, 'veel was bric à brac'. In de periode voor zijn komst was het museum met de zuinige hand van tijdelijk directeur Sipke Castelein beheerd. Die had net een eerste sanering achter de rug. Intussen zag 'een groot aantal medewerkers uit naar vernieuwing, een klein deel echter ook niet'.

Tijd voor verandering

Inmiddels was circa acht miljoen gulden ter beschikking gesteld om de

Kanselarij in te passen. Maar er bleek uiteindelijk veel meer nodig. Vos merkt op over medewerking niet te klagen te hebben gehad. Integendeel: 'Er was een goed bestuur, zakelijk, begaan met het museum en bereid er iets van te willen maken'. Bovendien leek de toenmalige gedeputeerde Johanneke Liemburg haar persoonlijk lot aan het museum verbonden te hebben. Vos: 'Er was een behoefte om te veranderen en dat werd gevoed vanuit de overheid'.

Vos was enige tijd voor zijn aanstelling met het Fries Museum in aanraking gekomen. Hem was gevraagd om een verhaal te houden over de mogelijkheden die het bij het museum trekken van de Kanselarij zou bieden. Bij die gelegenheid werd hem gevraagd, waarom hij niet naar de functie van direc-

teur gesolliciteerd had. Enig nadenken leidde bij hem tot een sollicitatie. Daarvóór was hij een tijdje docent in Utrecht, deed enkele klussen in de monumentenzorg en werkte bij de educatieve dienst van het Rijksmuseum. Vervolgens werd Vos door Henk van Os uitgenodigd naar de Rijksuniversiteit in Groningen te komen, waar hij ruim elf jaar bleef: tijd voor verandering.

Hoog niveau

'Het Fries Museum bood de mogelijkheid eens iets te gaan doen; iets wat je nog nooit eerder gedaan hebt. Dat is een uitdaging. Iets wat je nog nooit hebt gedaan is altijd spannender. Dan vraag je je af: kun je dat? Je krijgt in elk werk een bepaalde routine. Ik heb elf en een half jaar in Groningen gezeten. Dat was ontzettend leuk, maar je krijgt het gevoel dat je moet oppassen, dat het niet routine moet worden. Dat geldt trouwens voor elke baan. En dan komt de behoefte aan iets nieuws. Ik kende het museum vrij goed. Ik kende de collecties en wist dat er een hoog niveau aan spullen was'. Bovendien wist Vos dat er een uitdaging lag, juist omdat er behoefte aan vernieuwing van het museum bestond.

'Leg steeds de nadruk op Friese spullen..' (foto:dickvanderheijde jr)

Het verre Friesland

Dat hij een niet-Fries was, is hem - ondanks alle medewerking die hij kreeg - af en toe wel duidelijk gemaakt. Van de andere kant constateerde hij dat buiten Friesland de opvatting heerste dat Friesland iets anders was. Voor de rest van de wereld ligt Friesland heel ver weg; Groningen kennelijk wat minder ver. 'Overigens moet ik zeggen dat ik landelijk veel lof heb gekregen. Er is buitengewoon positief over het Fries Museum geschreven. Mensen die hier kwamen vonden het allemaal schitterend'. Niettemin blijft het gevoel aan hem knagen dat wat hier gebeurt voor veel mensen elders in Nederland van een andere wereld is. Dat merkte hij bij de manifestatie 'Elf steden - Elf landen'. 'Dat was een van de allermooiste tentoonstellingen. Maar het aantal bezoekers viel bitter tegen. In het westen had een dergelijke tentoonstelling zeker 150.000 bezoekers getrokken. Friesland is kennelijk een ander gebied en daar moet je mee leren leven'.

Op de vraag waarom het Jopie Huismanmuseum in het moeilijker te bereiken Workum wel vanuit het hele land belangstelling trekt, merkt hij op: 'Maar dat is heel spannend, daar

kun je de kunstenaar zelf tegen het lijf lopen. Een bezoek aan dat museum is voor veel mensen een uitje. Dat vinden mensen prachtig en ze vinden wat hij maakt bovendien schitterend'.

Mooiste tunnel

'Bijna alles is uitgekomen van wat ik me heb voorgenoemen. Er is een forse reorganisatie doorgevoerd, we zijn meer marktgericht geworden en we hebben soepel leren opereren'. Op de verbouwing van het museum en het erbij trekken van de Kanselarij ziet hij met gemengde gevoelens terug. Heel positief is Vos over het feit dat het project van de verbouwing en herinrichting van 8 miljoen naar 22 miljoen is gegaan. 'Dat is natuurlijk uit de hand gelopen, maar we hebben het steeds kunnen betalen. We hebben er voor gezorgd dat er geld kwam en we hebben de overheid benaderd en ook uit het bedrijfsleven kwam geld. Dat is prima gelopen'. Bij de provincie bleek hem steeds de warme belangstelling om er iets van te maken. Bij het bedrijfsleven is - in Friesland althans - minder geld. De bedrijven hebben natuurlijk een ruime keuze uit mooie doelen en er is niet zoveel geld. Een belangrijke opgave was van Kanselarij en Fries Museum één museum te

maken, en daarvoor was het maken van een verbinding tussen beide complexen van essentieel belang. We hebben bewust gekozen voor één museum. Architect Gunnar Daan werd gevraagd een ontwerp te maken en dat werd een luchtbrug. De discussie over die luchtbrug was voor Vos teleurstellend. Er is zijns inziens een jaar lang gepraat over marginalia: of het uitzicht op de Bonifatiuskerk er door zou worden gehinderd en of het stadsbeeld zou worden aangetast. De standpunten liepen zo uiteen, dat echte discussie onmogelijk werd: je was voor of je was tegen. De argumenten van de een overtuigden de andere niet en omgekeerd. De politieke realiteit was duidelijk. 'Als de gemeente niet wil, dan ben je uitgepraat. Toen hebben we gedacht: dan maken we iets anders, een tunnel.'

Hoewel Vos zegt met de nieuwe oplossing te kunnen leven, constateert hij wel: 'De luchtbrug had een groot uithangbord voor het museum moeten worden: groot, raar, interessant. Dat het niet door kon gaan vind ik nog steeds teleurstellend. Geloof me, we hebben nu de mooiste tunnel ter wereld, maar ik had liever een luchtbrug gehad'. Nu moest de grond worden gekocht en ook de aanleg van een tunnel was veel duurder. 'Ik heb geen

verstand van tunnels, maar je maakt gigantische gaten in de bodem. Het is in Leeuwarden met de bodem zo gesteld dat de tunnel een bak is, die drijft in de modder'.

Twintigste eeuw

Dat het verzetsmuseum aan ons werd toebedeeld was een kwestie van efficiëntie; de bezuiniging was al meeberkend. Er was de visie dat zo'n kleine instelling het na 2000 moeilijk zou krijgen, wanneer de achterban, de mensen uit het verzet, verdwenen is. De vraag of het verzetsmuseum niet een vreemde eend in de bijt is binnen het Fries Museum, beantwoordt Vos ontkenkend. 'Het is een ander type afdeling, maar ook de archeologie in de nieuwe opzet zal een heel ander soort afdeling zijn en dat geldt ook voor de textielcollectie. Het museum biedt een enorme diversiteit, het is een museum in de volle breedte, waar van een onderdeel - de twintigste eeuw - nog steeds niet is aangepakt'. Daarbij staat hem voor ogen een beeld te bieden van dingen, inrichtingen, hoe mensen leefden. Aan het verzamelen van dergelijke zaken is tot dusverre nog niets systematisch gedaan. Dus moet je daarover een discussie starten om iets te bedenken. Daarmee zal nu wel een begin moeten worden gemaakt. Wel is er aan beeldende kunst het nodige van de twintigste eeuw verzameld. Wat dat laatste betreft wil Vos wel kwijt dat hij zich kan vinden in het besluit van de provincie geen museum voor moderne kunsten in het Tjeukemeer te bouwen. 'Je moet ook daar gaan zitten waar veel mensen zijn. Bovendien is moderne kunst een moeilijk gebied, waar slechts een klein aantal mensen in is geïnteresseerd. Je kunt dat het meest efficiënt doen in een bestaand museum. Het is trouwens ook onzin om een museum in 1900 op te laten houden. De kunstenaar trekt zich ook niets van de grens van 1900 aan. Ik zou het verkeerd vinden als de moderne kunst hier weg ging'.

Versmade deskundigheid

Vos ziet de verhouding tussen cultuurspecialisten en geldschietters niet als een dilemma. De subsidiënt heeft wel eens een mening die onverstandig is. Vreemd genoeg worden beleidsvoornemens soms niet bij ons gecheckt. Het cultuurconvenant (Friesland-Groningen-Drenthe, Leeuwarden en stad Groningen) is nooit met hem overlegd. 'Het is onverstandig, het is idioot dat men het Fries Museum niet even vraagt wat ze er daar van vinden. Daar is tenslotte specifieke deskundigheid.

Hetzelfde zien we met de onlangs verschenen provinciale ontwikkelingsvisie 'Veranderen om te behouden'. Overleg voorkomt onnodige spanningen, maar kennelijk heeft iedere groepering zijn eigen agenda'. Hij vervolgt: 'Vergeleken met andere musea zijn wij veruit de grootste qua collectie. Maar dat is meteen de zwakte van het museum. Je moet ook zorgen voor die collecties en daartoe is het budget volstrekt niet toereikend. Drie en een half miljoen subsidie is natuurlijk mooi, maar slechts een startpunt en een fractie van wat nodig zou zijn. Dat werpt de vraag op moet je wel alles bewaren. We hebben nu 10 % van de collectie in opstelling en 90 % in depot. Bovendien hebben we zeer veel zaken opgeruimd en in ruime mate bruiklenen uitgezet'.

Friese spullen

Gevraagd naar de sterke en zwakke punten van het Fries Museum en zijn positie tussen de andere provinciale musea merkt Vos op dat het museum heel divers van karakter is. Eigenlijk zou het publiek op een een dag een afdeling moeten pakken en dan naar huis moeten gaan om op een andere dag een andere afdeling te bekijken. Zo werkt het echter niet. 'Mensen moeten kennelijk een heel museum hebben gezien, anders gaan ze niet voldaan terug'. Het Fries Museum zou volgens Vos de nadruk moeten leggen op de Friese identiteit. Dat wil hij wel bij wijze van afscheidsboodschap geven. 'Wij hebben veel Friese spullen en dat is wat geen enkel ander museum heeft. Ik zou mijn opvolger de raad willen geven: leg daar steeds de nadruk op. Zo in de trant van: wat hebben anderen niet, wat wij wel hebben. Neem als voorbeeld het Friese zilver, de Friese schilderkunst, de costuums, het textiel, dat is allemaal heel specifiek voor Friesland'. Het Fries Museum heeft volgens Vos kortom ongekende mogelijkheden, ook voor de toekomst, 'wat ik net zei over de twintigste eeuw, maar er moet bijvoorbeeld ook wat gebeuren met de prachtige tuin achter de Kanselarij'.

Kansen

Samenwerking? Uiteraard, aldus Vos. Zowel met musea in Friesland als met het Groninger Museum en het Drents Museum. Tezamen zijn die musea een veel interessanter partner dan elk apart. Een museum op zich heeft nooit genoeg middelen. Toch moet je met beperkte middelen zoveel mogelijk tot stand brengen, ook de wat grotere tentoonstellingen, zoals die van het

Koninklijk Huisarchief. 'Dat is een grotere maat, dat doen we ook met zijn drieën, want alleen kun je dit als museum eigenlijk niet permitteren. In dit geval werkte de medewerking van koningin Beatrix ook heel positief. Bovendien schept een dergelijke expositie omgekeerde kansen. De maquette van het Friese Hof zou ik hier graag willen houden, terwijl een studie naar de rol van de Friese stadhouders zeer welkom zou zijn'. De scheidend directeur noemt voorts de Harmen Abma-tentoonstelling. 'Een van de echt interessante kunstenaars uit Friesland van deze tijd', of de Indië-tentoonstelling in het verzetsmuseum.

Bij zijn vertrek laat Vos een museum achter, waarin het nodige vernieuwd is. Aan een deel van de verdere vernieuwing wordt inmiddels gewerkt. Het museum doet voorts moeite om een rol in de basiseducatie te kunnen spelen. Over de positie van de uithoven van het Fries Museum wordt nagedacht; voor de munt- en penningverzameling moet nog een goed plan worden gemaakt. En wat betreft Fogelsanghstate in Veenklooster en het Kerkmuseum in Janum is Vos van mening dat, gezien de afstand, het beheer daarvan het beste bij een nabij museum kan worden ondergebracht, bijvoorbeeld het Admiraliteits-huis in Dokkum.

Doodzonde

Tenslotte, waar het allemaal min of meer om draait, de Friese cultuur. Hoe denkt Vos daarover? Stelt die wel wat voor? 'Mijns inziens heel wat' aldus Vos 'alleen al de voorwerpen getuigen daarvan. Er heeft zich hier ook het nodige afgespeeld. Denk maar aan zaken als de bloei, de betekenis en de ondergang van de Friese adel, of de verheffing van de arbeidersklasse, waarvan de grondslag voor een belangrijk deel in Friesland en door Friezen werd gelegd'. Voor de huidige kunstuitingen is het zogeheten Herenakkoord een ramp. 'Er lopen goeie jongens rond, maar er is geen reguliere gesubsidiëerde academie, daarvoor moet je naar Groningen of Kampen'. Het is doodzonde dat de bovengenoemde Friese cultuuruitingen uit verleden en heden en de Friese taal teloor zouden gaan. 'Wel word ik zenuwachtig van pogingen om van het Fries Museum een Frysk Museum te maken..'

Johan Frieswijk & Meindert Schroor